

Editorial

Ο επικαθορισμός του νομικού από το οικονομικό φτάνει να αποδυναμώνει και, συχνά, να απονομιμοποιεί το δημοκρατικό κράτος δικαίου. Τούτο μπορεί να γίνεται έκδηλο σε εξαιρετικές περιόδους έντονης οικονομικής κρίσης, πλην όμως, και σε κανονικές συνθήκες, μοιάζει να είναι σύμφυτο με τον νεωτερικό συνταγματισμό, ο οποίος, ενώ φαίνεται να προωθεί σταθερά την κοινωνική πρόοδο και την ισότητα, κατά βάθος λειτουργεί, σε μεγάλο βαθμό, ως εργαλείο οικονομικής κυριαρχίας.

Στο πλαίσιο της δημοσιονομικής κρίσης που ξέσπασε στην Ευρώπη το 2010, όλα τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης που βρίσκονταν σε οριακή κρίση χρέους αναγκάστηκαν να κάνουν ό,τι ήταν δυνατόν προκειμένου να καταστήσουν τη νομοθεσία τους πιο ελκυστική σε επενδύσεις που θα μπορούσαν να αναζωογονήσουν την οικονομία τους. Δεν επρόκειτο απλώς για τη συνήθη πρακτική του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών όσον αφορά την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων μέσω των νομικών κανόνων που θεσπίζουν (law shopping), ένα φαινόμενο που είχε ήδη προαχθεί από την παγκοσμιοποίηση και γινόταν, μάλιστα, ανεκτό από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήταν μια παρατεταμένη υπαρξιακή αγωνία που οδήγησε στην αξιολόγηση του εθνικού δικαίου με αποκλειστικά οικονομικούς όρους και στην αποδοχή του όποιου οικονομικού και πολιτικού αφηγήματος των διεθνών πιστωτών ως μόνης οδού δημοσιονομικής επιβίωσης. Στο πλαίσιο αυτό, οι εθνικοί κανόνες δικαίου, ανίκανοι να ελέγξουν την οικονομία ώστε να εμπεδώσουν, κατά τον προορισμό τους, δικαιοσύνη και ασφάλεια, ανέλαβαν ολοφάνερα μια εντελώς διαφορετική λειτουργία: να υποχρεώσουν το αφερέγγυο εθνικό κράτος να ευθυγραμμιστεί με την οικονομική και πολιτική πραγματικότητα που απαιτούσαν οι αγορές.

Όπως, όμως, επισημαίνει η L. Fontaine, στο βιβλίο της «[La Constitution au XXIe siècle – Histoire d'un fétiche social](#)» (Éditions Amsterdam, 2025), τέτοιου είδους διαφορετικές λειτουργίες κρύβονται πάντοτε πίσω από τη σαγηνευτική ρητορική των συνταγματικών κειμένων, τα οποία, αδυνατώντας να περιορίσουν τη δύναμη των κεκτημένων συμφερόντων και να επιτύχουν τα ιδανικά που διακηρύσσουν, έχουν πολλές φορές χρησιμεύσει -υπό το πρόσχημα της υπεράσπισης του δημοκρατικού κράτους δικαίου και των ελευθεριών- στην επιβολή μιας οικονομικής ορθολογικότητας που αδιαφορεί για την τύχη των λαών. Μελετώντας τα νεωτερικά συντάγματα, σε πολλές περιπτώσεις «[\[β\]ρισκόμαστε μακριά από την ιδέα του δικαίου που αντικαθιστά τον νόμο του πιο ισχυρού](#)», γράφει η Fontaine, «γιατί, στις περιπτώσεις αυτές, είναι ο νόμος του πιο ισχυρού που διαμορφώνει το δίκαιο».

Ένα από τα πιο εύγλωττα παραδείγματα της παραπάνω εργαλειοποίησης των συνταγματικών κανόνων, στη χώρα μας, είναι οι διατάξεις του άρθρου 112 του Συντάγματος του 1952 και του άρθρου 107 του Συντάγματος του 1975 περί προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού. Τα τελευταία χρόνια, οι διατάξεις αυτές, οι οποίες νομιμοποιούν και επιβάλλουν την κυριαρχική δράση ξένων οικονομικών παραγόντων, αποτέλεσαν πρότυπο και για νεότερα σχέδια νεοφιλελεύθερης αποικιοποίησης της εθνικής έννομης τάξης. Μεταξύ των σχεδίων αυτών ξεχωρίζει η πρόταση αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος που περιλαμβάνεται στο συλλογικό έργο «Ένα καινοτόμο Σύνταγμα για την Ελλάδα» (2016). Συγκεκριμένα, στο έργο αυτό προτείνεται η θέσπιση νέων συνταγματικών διατάξεων που θα ορίζουν, εκτός των άλλων, τα εξής: «Με νόμο που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών επιτρέπεται η παραχώρηση εκτάσεων σε αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα για την εγκατάσταση παραρτημάτων τους στη χώρα. Οι πραγματοποιούμενες επενδύσεις προστατεύονται επί μία τουλάχιστον πενηκονταετία και απολαύουν των εγγυήσεων του άρθρου 88 παρ. 3. Οι κανονισμοί των παραρτημάτων των αλλοδαπών ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που αφορούν στη διοίκησή τους και στη ρύθμιση των ακαδημαϊκών ζητημάτων υπερισχύουν των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου.».

Είναι, άραγε, μονόδρομος, στις μέρες μας, να προωθούνται τρόποι προσέλκυσης αλλοδαπών επενδύσεων που κλονίζουν τη συνταγματική αξιοπρέπεια της χώρας και απονομιμοποιούν το δημοκρατικό κράτος δικαίου;

Στην εμπειριστατωμένη μελέτη του, ο Ηλίας Κουβαράς αναλύει τα κίνητρα που έχουν δώσει ο συντακτικός και ο κοινός νομοθέτης στους Έλληνες πλοιοκτήτες προκειμένου να ασκούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στον τομέα της εμπορικής ναυτιλίας μέσω ελληνικών εταιρειών, χάριν του συμφέροντος της εθνικής οικονομίας. Περιγράφοντας τη προνομιακή φορολογική μεταχείριση που απολαμβάνουν οι ελληνικές ναυτιλιακές εταιρείες, καθώς και την ανοχή της νομολογίας στη θέσπιση φορολογικών απαλλαγών χωρίς την πρόβλεψη αρκούντως σαφών προϋποθέσεων, ο συγγραφέας αναζητεί τα όρια της αυξημένης προστασίας του ναυτιλιακού συναλλάγματος, η οποία κείται συχνά εκτός των ραντάρ του δικαστικού ελέγχου.

Ο Κουβαράς επισημαίνει ότι το προνομιακό φορολογικό καθεστώς των ναυτιλιακών εταιρειών βρίσκει τα όριά του στους πάγιους κανόνες και τις παραδοχές του φορολογικού δικαίου, όπως τη στενή ερμηνεία των φορολογικών απαλλαγών και την αρχή της βεβαιότητας του φόρου. Η πολιτική επιλογή προνομιακής

μεταχείρισης του ναυτιλιακού συναλλάγματος δεν δύναται να θέτει πλήρως εκποδών τις παραπάνω αρχές, όχι μόνο διότι η συστηματική συνέπεια οποιουδήποτε ειδικού δικαιικού κλάδου αποτελεί μείζονα διάσταση και προϋπόθεση του κύρους του, αλλά και διότι η εντύπωση άνευ όρων ασυλίας οποιασδήποτε φορολογητέας ύλης πλήττει καίρια το αίσθημα φορολογικής δικαιοσύνης και, για τον λόγο αυτόν, υποσκάπτει τις προοπτικές βελτίωσης της φορολογικής συμμόρφωσης για τις λοιπές κατηγορίες φορολογουμένων. Κατά τον συγγραφέα, η υπονόμηση αυτή πρέπει να συνεκτιμάται σοβαρά στο πλαίσιο της στάθμισης ως προς το προσδοκώμενο οικονομικό όφελος για την εθνική οικονομία από κάθε κατηγορία φοροαπαλλαγών.